

DAGENS FRÅGOR

Den 23 sept. 1943.

Arbetsstyrkan fulltalig i Kanslihuset. Justitieminister K. G. Westmans avgång kom att ge en intressant inblick både i en samlingsregerings rekryteringsbekymmer och i noteringarna inom bondeförbundet självt på dess ledande män. »Regeringskrisens» lösning blev i så måtto förvånande som det ansågs erforderligt att skaffa två nya statsråd för att fylla vakansen efter ett statsråd, som varit borta ett halvår utan att något större glapp i regeringsmaskineriet därför uppstått. Konseljens numerär har därmed sprungit upp till hela sexton man. Bemanningen på regeringsskutan är sålunda större än det i grundlagen omnämnda utomordentliga statsråd, som funnos till 1840 och då inkluderade även statssekreterarna, och inte så långt ifrån Axel Oxenstiernas stora delibererande rådsförsamling. Konseljen synes ha blivit så stor att det t. o. m. visade sig besvärligt att ge den nya konsulten, hr Axel Rubbestad, något för händer.

Nomineringen inom bondeförbundet synes ha varit förenad med vissa besvär. Den som stod närmast i politisk rangordning, andra-kammargruppens ordförande hr Svensson i Grönvik, vilken är lika blygsam i framträdandet som han är säker i åsikter, önskade inte komma ifråga, och som realskäl torde han ha kunnat anföra försvagad hälsa. Mycken uppmärksamhet ägnades före avgörandet åt den ohämat framåtsträvande hr von Heland, och hans namn var tydligen hr Bramstorps första offert — en offert, som statsministern dock ej accepterade, troligen inte därför att den sörmländska godsägaren och f. d. afrikanske plantageägaren skulle sakna behövliga insikter eller energifonder. Med stor visshet kastade bondeförbundsledaren inte fram hr von Helands namn i tro eller ens förhoppning att det skulle godtas; troligen var det blott en artighet, som han ville visa sin nuvarande oförtrutnaste opponent. Bland övriga bondeförbundare torde förste vice talmannen hr Gränebos samt förutvarande statsrådets Heidings och Ljungdahls kandidaturer aldrig ha varit aktuella, även om de skulle ha varit tänkbara. De egentliga kandidaterna voro nog blott två: överdirektör Strindlund och hr Rubbestad. Den förre upprätthåller trots att han lämnat riksdagen allt fortfarande en mycket livlig kontakt med bondeförbundsgruppen. Sannolikt ansågs dock dalslänningen mera representativ för dagens bondeförbundspolitik — ingen har ju frejdigare än han kastat sig in i riksdagsdebatterna, och i andra kammaren har han på de sista åren varit den ojämförligt flitigaste och samtidigt oförvägnaste talaren.

Ur parlamentarisk synpunkt — d. v. s. om tonvikten lägges på vikten av att få in en äkta och auktoritativ företrädare för bondeförbundet i samlingsregeringen — måste valet av hr Rubbestad anses som det naturligaste. Ingen har mera energiskt — och inte heller

mera ensidigt — förfäktat landsbygdsintressena mot städerna och särskilt tjänstemännen. Hans oförskräckthet är en borgen för att han inte kommer att försvinna in i regeringen som genom en fall-lucka. Tvärtom kommer han nog att ansenligt förlänga debatterna i statsrådsberedningen —, säkerligen vida mer än $\frac{1}{16}$, och få se om han inte också återinför seden med reservationer till statsrådsprotokollen ungefär i samma frekvens som i statsutskottet. Eftersom hr Möller och hr Rubbestad äro ungefär lika oböjliga, finns det alla utsikter till att den numera så förkättrade politiska harmonien inte kommer att prägla samarbetet i socialdepartementet mellan departementschefen och hans nya biträde. Hr Rubbestad, som i sociala frågor alltid tillhört bondeförbundets konservativaste falang, kommer nog att vilja handlägga de socialärenden, han fått på sin lott, med samma ibland berömvärda, ibland småskurna sparsinne, som han aldrig tröttnat att predika i kammaren, även i de mest hopplösa och oförsonliga sammanhang. Sägna vad man vill om hr Rubbestad — färglös är han inte, ej heller argumentlös när han retat upp kammaren. Och i striden brukar han visa inte bara humor utan även humor. Till karakteristiken hör också att han är schartauan. Med hr Bramstorp företer han få, om ens några likheter — bortsett då ifrån att bägge gått några klasser i läroverk. Hr Rubbestad är den mångkunnigare, grundligare, öppnare, envetnare, antagligen också den arbetsammare. Hr Bramstorp är den smidigare, förtegnare, osäkrare men ändock bredspårigare. Många gånger brukar Kanslihuset omskola gästspelande politiker. Fråga är dock, om regeringen på länge fått någon i detta hänseende mer oemottaglig nykomling än denne dalslandsbonde.

Statsrådet Bergqvist var ganska självskriven som den nye justitieministern. Som administrativ kraft och som talarebegåvning fyller han de högsta fordringar. Trots att han som konsult varit en mycket flitig riksdagstalare — för att finna en motsvarighet får man nog gå tillbaka till hr Pehr von Ehrenheim på 60-talet, vilken engagerades som konsult just för att assistera som riksdagsorator — och trots att han talat mycket i landet har man dock svårt att få någon markant profil på honom som politiker. Vilken livsåskådningen bakom all virtuositeten är vet man faktiskt inte. När riksdagen i år i mycket väsentliga delar ändrade propositionerna om tvångsmedlen och den villkorliga frigivningen accepterade och försvarade han ändringarna med samma elegans som om det skulle ha gällt regeringsförslagen. Ingen tvivlar på att han kommer att tekniskt bli en mycket framstående justitieminister, liksom att han kommer att damma i departementets hyllor för bordlagda betänkanden. Men riksdagen står nog tämligen allmänt frågande inför hans intentioner.

Sanning och lögn I den nationalsocialistiska propagandan för om Ukraina. hemmafrontens stärkande spelar givetvis Ukraina en stor roll. Den tyska pressens Ukrainareportage har varit och är alltjämt utstofferat enligt den av Goebbels angivna parollen: hellre behagliga lögnar än obehagliga sanningar. En tysk tidning försökte

emellertid att ge en objektiv bild av det verkliga läget i Ukraina. Det var Frankfurter Zeitung. Men Goebbels rasade. Tidningen fick sin dödsdom. Det hjälpte inte, att Frankfurter Zeitungs redaktion kunde hänvisa till några artiklar, som strikt följt Goebbels propagandadirektiv och där resultatet av den tyska administrationen i Ukraina kallades »ett mirakel».

Enligt dessa artiklar, skrivna innan redaktionen började opponera sig mot den goebbelska principen, att terrängen bör rätta sig efter kartan, skulle de ryska trupperna ha så gott som ödelagt Ukraina, då tyskarna ryckte in i landet. Maskinerna voro förstörda, hette det i Frankfurter Zeitung före avfallet, och för de motorer och traktorer, som kunde repareras, fattades drivmedel. Man måste i stor utsträckning använda kor som dragdjur, enär det rådde en skriande brist på hästar och oxar. Antalet arbetare var också avsevärt decimerat. Och nu kommer den första obehagliga sanningen som kan utläsas mellan raderna: större delen av den ukrainska ungdomen föredrog sovjetregimen framför främlingsregemente. De bästa årgångarna följde vid den tyska invasionen de ryska arméerna för att med dem kämpa för fosterjordens befrielse. I den officiellt skrivande tyska pressen hette det däremot, att det ukrainska folket och framför allt de unga hälsade tyskarna som Ukrainas räddare.

Som bekant mobiliserades de arbetsföra män och kvinnor, som av tyskarna hindrades att lämna det ockuperade Ukraina, dels för återuppbyggnad av raserade städer, fabriker och järnvägar, dels för arbete i Tyskland, där nu 1 å 2 millioner ukrainare äro tvångsanställda i industrien och jordbruket. I Frankfurter Zeitungs Ukrainareportage skildrades öppen hjärtigt »de hjärtslitande scener, som utspelades, då en familjemedlem skulle resa till Tyskland». »Med all kraft», skrev Frankfurter Zeitungs orädd korrespondent, »klamra sig dessa människor fast vid hemmet och fädernejorden». Denna obehagliga sanning n:r 2 slog ihjäl den av hr Goebbels inspirerade propagandafrasen, att »ukrainarna frivilligt åtagit sig att arbeta i Tyskland och med glädje följt gauleddare Sauckels maning att deltaga i betvingandet av Europas fiender».

Påståendet att ukrainska män frivilligt begivit sig till Tyskland vederlägges också av ett i tidningen Südost-Echo publicerat reportage, där det heter: »I Ukraina ha årgångarna 1922—25 inkallats till 2-årig arbetstjänst, som skall utföras antingen i Tyskland eller i de ockuperade östdistrikten. Den ukrainska ungdomens arbetstjänst är organiserad enligt de maximer, som tillämpas i Tyskland.»

Den citerade tidningen lämnar även några uppgifter om årets skörd i Ukraina, som tyskarna nu bärga i ett rasande tempo och transportera till Tyskland, sannolikt utan någon sentimental hänsyn till den ukrainska befolkningens livsmedelsbehov. Enligt Südost-Echo har vintersåden lidit svårt av ogynnsamma väderleksförhållanden. Ett propagandabladd framhåller emellertid, att vädret på sista tiden blivit bättre. Propagandapressen meddelar också, att de bönder, som »frivilligt» deltagit i bekämpandet av ryssarna fått löfte om äganderätt till en viss jordareal. Villkoren synas dock vara sådana, att ägande-

rätten blir så gott som illusorisk. För avlämnande av jordbruksprodukter få bönderna licenser enligt ett av den tyska administrationen tillämpat premiesystem. Med dessa licenser kunna bönderna köpa vissa varor i de av administrationen etablerade butikerna. Men varufördelningen är underkastad en rigorös kontroll. Graden av vederbörandes undergivenhet är bestämmande vid distributionen. Systemet avser att korrumpera befolkningen. Frankfurter Zeitung skrev före tidningens dödsdom: »Att ukrainarna ömsesidigt anklaga varandra, ja, att medlemmar av samma familj inför tyska polisen beskylla varandra för olagliga handlingar, är mycket vanligt och», tillade tidningen med frejdigt mod, »genom myndigheternas löfte om belöning synes återhållsamhet i detta hänseende kunna stävjas». Alltså: man vill med mutor uppmuntra angiveriet. Detta tycks vara premiesystemets egentliga uppgift. Att döma av reportagen i en del neutrala tidningar har emellertid varubristen försvårat premiesystemets tillämpning i avsedd omfattning. Förseelser beivras med känd tysk stränghet. En tysk korrespondent skriver, att ukrainarna anse prygelstraffet vara värre än dödsstraffet.

Ovanstående notiser utgöra ett litet bidrag till propagandan i krig. De kasta ett ljus över det mörker, varmed krigsledningen anser sig behöva skyla mindre uppbyggliga förhåvanden. Notiserna äro ägnade att förstärka det intryck, som man hittills kunnat få av de fåtaliga objektiva skildringarna av den tyska ockupationen i Ukraina, nämligen att de vinster för livsmedelsförsörjningen och krigsproduktionen, som tyskarna gjort där, knappast svara mot de enorma offren av människoliv och materiel och i vart fall inte tillnärmelsevis ha infriat de högt spända förväntningarna.

Finsk syn på Atlantdeklarationen. Sedan en längre tid tillbaka har inte minst i den svenska pressen förts en livlig diskussion om Finlands möjligheter att dra sig ur kriget och sluta en separatfred med Sovjetunionen och de andra stater med vilka Finland formellt är i krig — Storbritannien, de brittiska Dominions jämte Indien samt Tjeckoslovakien (på grund av den tjeckoslovakiska regeringens proklamation i London den 16 dec. 1941, i vilken krigstillstånd förklarades råda mellan Tjeckoslovakien och alla länder, som äro i krig med Storbritannien, Förenta staterna och Sovjetunionen).

Alla uppgifter, som kunna bidra till att kasta ljus över frågan om Finlands trygghetsproblem i samband med en eventuell separatfred, äro därvid av värde. Det är därför av särskilt intresse att vi sedan några dagar äga tillgång till en auktoritativ finsk tolkning av ett för de Förenade Nationernas fredsplanering så avgörande dokument som Atlantdeklarationen. För kort tid sedan offentliggjorde nämligen professor Rafael Erich i Helsingfors i Sanomat under rubriken »Atlantdeklarationen» en ingående granskning av detta aktstycke. Professor Erich var under åren 1928—36 finsk minister i Stockholm och därefter i Rom samt utsågs 1938 till domare i den Fasta Mellanfolkliga Domstolen i Haag, och måste således anses besitta en särskild kompetens, när det gäller att tolka ett dokument av denna

art. Hans omdömen i artikeln präglas av en i det stora hela påfallande positiv kritik. Vad som för svensk opinion ytterligare förhöjer värdet av professor Erichs artikel, är att han i den anlägger granskningen ur småstatens — speciellt Finlands — synvinkel.

Detta framgår bl. a. när han säger, att Atlantdeklarationen uttalar många riktiga — ehuru ingalunda egentligen nya — grundsatser, »men den rymmer även en del allvarliga faromoment, vilka i synnerhet små stater ha skäl att noga beakta och för vilkas avvärjande de borde handla gemensamt, *samtidigt som de borde understryka deklarationens positiva synpunkter* (kurs. här), vilka icke borde få åsidosättas eller genom en oredlig tolkning försvagas».

En inte minst för Finland politiskt viktig omständighet är att samtliga de Förenade Nationerna den 1 januari 1942 undertecknade i Washington ett »tilläggsprotokoll» till Atlantdeklarationen. I detta förklarade sig dessa stater förpliktade »att använda alla sina militära eller ekonomiska resurser mot de medlemmar av tremaktspakten och deras anhängare», med vilka de befunno sig i krig samt »att icke ingå separat vapenstillstånd eller separatfred med fienderna».

Härtill fogar professor Erich den kommentaren, att man med denna allmänna anslutning ville ge Atlantdeklarationen en vidare räckvidd. »Hur pass uppriktigt var och en för sin del anslutit sig till den är måhända en annan fråga.» Trots att anslutningarna icke föranlett någon parlamentarisk behandling inom respektive stater, måste de anses vara internationellt bindande för dessa. Hur det blir med förverkligandet av förpliktelserna är en annan fråga, och Erich antecknar, att vissa symptom på sista tiden synas ge anledning till tvivel på att man samvetsgrant ämnar rätta sig efter dem.

De territoriella punkterna i Atlantdeklarationen (1 och 2) fastslå, att de anslutna staterna icke eftersträva någon expansion, vare sig territoriell eller »av annat slag», samt att territoriella förändringar blott få ske i den mån de stå i samklang med vederbörande folks fritt uttalade önskemål.

Orden »av annat slag» förmodar Erich avse en spärr mot upprättandet av s. k. »inflytelse- och intressesfärer», medan han däremot icke anser det vara klart, vad som avses med »vederbörande folks» önskemål. Skall suveränitetsprincipen tillämpas, d. v. s. att t. ex. den polska *staten* i sitt förkrigsskick skall avgöra om folkomröstningar skola få äga rum inom dess område, eller bör principen om de nationella minoriteternas självbestämmanderätt givas företräde?

Deklarationens krav på att suveräna rättigheter och självstyrelse skola återställas åt de folk, som med våld berövats dem, avser utan tvivel, säger Erich, närmast de stater, som på grund av kriget råkat i faktisk underkastelse. Han anser dock, att det är tvivelaktigt om »Ryssland som sovjetstat eller i annan gestalt skall samtycka till att se denna princip tillämpad på *sig själv*», men det finnes ett korrektiv, och det är »den positiva anda, vari enligt vissa uppgifter t. ex. Estlands och Lettlands ställning och nationella strävanden bedömas i England och Amerika, (vilket) synes ge stöd åt tolkningen, att dessa stormakter åtminstone icke ha ämnat offra nämnda länder åt Sovjet-

unionen, utan förblive trogna den princip de förkunnat; hur stark påtryckning sistnämnda stat kan utöva återstår att se».

Den sjätte punkten, som talar om krossandet av nazismens tyranni och skapandet av ett fredstillstånd som realiserar principen om frihet från fruktan och nöd, skisserar enligt Erich ej konstruktivt någon ny ordning, utan beskriver endast »det planerade idealiska trygghets-tillståndet, som väl är lätt att beskriva, men svårt att förverkliga». Endast en fast allmän internationell organisation kan göra detta, fastslår Erich kategoriskt, och tillfogar, att »det i överksamhet hän-sjunkna Nationernas förbund vore ägnat att utgöra en lämplig grund-val för det nya förbundet». Den allmänna säkerheten på det inter-nationella området får icke överlämnas till ett konsortium av stor-makter på entreprenad. »Trygghetens upprätthållande kräver visser-ligen en användbar internationell exekutiv makt samt en vidsträckt domsrätt av större räckvidd än vad som kunde ske i Nationernas förbund, men kollektiviteten bör betyda, att dessa uppgifter icke bero av några få stormakers vilja och aktivitet.»

Den specifikt finska ståndpunkten deklarerar Erich åter, när han om de ovan berörda punkterna sammanfattningsvis säger, att de pro-klamera många riktiga grundsatser till efterföljelse, »men då de för att betyda något i praktiken naturligtvis måste skapa förpliktelser även för Ryssland, är det absolut nödvändigt att de demokratiska staterna också draga försorg om att denna stormakt, av vars förhål-lande till sina åtaganden även vårt land har rätt dåliga erfarenheter, icke skall kunna frigöra sig från sina förpliktelser den nu tillsam-mans med de övriga åtagit sig».

Om deklarationens ekonomiska program som det framlagts i punk-terna 4 »(lika tillgång till världens råvaror)», 5 »(internationell sam-verkan på det ekonomiska området)» och 7 »(havens frihet)» har Erich endast lovord.

Punkt 8 om tvångsavrustning av angriparsstater i avvaktan på att ett permanent säkerhetssystem upprättas och att bruket av våld i de mellanfolkliga relationerna avskaffas »synes kunna föranleda miss-bruk, vilka göra jämlikheten och rättsskyddet ganska betydelselösa» enligt Erichs uppfattning. Bruket av allt slags våld kan inte av-lägsnas. »Det vore ett 'slag i luften'». En förnuftig fordran är »att bruket av maktmedel skulle förbjudas för alla enskilda stater och anförtros ett världsomfattande gemensamt organ, som på basen av en internationell rättsordning skulle handha den internationella exe-kutiva makten». — »I formuleringen avslöjas den ödets ironi, att Sovjetunionen genom sin anslutning är med om att döma andra stater — naturligtvis icke sig själv — för gjorda anfall eller anfalls-avsikter. Själva tanken att de olika staterna skulle kunna direkt indelas i fredliga och aggressiva är ju i någon mån konstlad. Det viktigaste är här tydligen att endast de stater som förutsättas ha för-lorat kriget skola avväpnas och avrustas.» Erich fruktar, att ett rustningsmonopol för segrarstaterna lätt skulle tendera att utsträckas till området för de strategiska råvarorna och därifrån till det ekono-miska livet i dess helhet med åsidosättande av vissa grundsatser i

deklarationens tidigare punkter. »Detta faktum är ett allvarligt mento även för 'neutrala' stater», säger han varnande.

Dessa nackdelar skulle väl försvinna, sedan det tillämnade allmänna säkerhetssystemet skapats och kommit i funktion, men om tidpunkten härför vet man ju ingenting. Själva avrustningsförfarandet kan innebära stora faror, och Erich frågar sig därvid: »Skulle dess verkställare i en värld full av hat och raseri äga någon självbehärskning? Skulle ett besegrat självmedvetet folk underkasta sig det, ett folk som av ett dylikt desperat slutskede i striden kunde bringas till fullständig förtvivlan och sporras till det yttersta motstånd?» Även i något annat land än de besegrade kunna följdverkningar av kriget i form av anarki och hungersnöd nödvändiggöra väpnad intervention, som endast skulle förvärra läget, förklarar Erich.

Det normala förfarandet i fråga om avrustningen skulle givetvis vara, att den utfördes av en ockupationsstyrka enligt bestämmelser som fastslagits i en vapenvila eller interimsfred. Men härvid är faran, att »ju hänsynslösare och mera fientligt sinnad den makt vore, som uppehölle en dylik ockupation, desto tyngre lidanden skulle den förorsaka». Risker för motstånd bleve lätt lika stor som i många länder under ockupationsförfarandet under kriget. Därjämte föreligger en risk för att ockupationsmakten grundlägger en »inflytelsesfär» i landet i fråga.

Professor Erich avslutar sin granskning av Atlantdeklarationen med att betona sin tro och sina förhoppningar på att Förenta staterna skall känna sitt ansvar och därför rida spärr mot försök från andra staters sida att genom åsidosättande eller genom oredlig tolkning försvaga de löften i Atlantdeklarationen, som kanske främst småstaterna satt sitt hopp till. »De stormakter från vilka deklarationen emanerar äro på ett särskilt sätt ansvariga härför. Den krigförande stormakt, Amerikas Förenta stater, som har väsentliga förutsättningar att rättvisare än andra bedöma förhållandena i Europa, skulle säkert anse sig förpliktad att sörja för att rimlighetens krav och förutsättningarna för en bättre framtid ej åsidosattes; särskilt kan man förutsetta att nämnda stormakt skulle anse det vara sin skyldighet att draga försorg om en rättvis behandling av småstaterna.»

Carl-Erik Almström.